

Sustainable Community as a Problem of Educational Philosophy

UDC: 37.01:316.334.56.

DOI: <https://doi.org/10.15421/172568>**Polishchuk Viktor**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0002-7087-0514>, Vip@vip-invest.com.ua*Drahomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine)***Abstract.**

Relevance. The article is devoted to the topical problem of philosophical and educational understanding of the concept of sustainable communities. The author defines a sustainable community as an integral social system that harmoniously combines ecological, economic and social aspects of life. Education is one of the factors in the formation of such communities, providing the necessary values, competencies and practices. inequality and economic instability.

The purpose of the study is to substantiate the relationship between educational processes and the formation of sustainable communities, as well as to identify educational mechanisms and philosophical foundations that contribute to the development of social cohesion, sustainable values and practices at the community level.

Results. It has been established that "sustainable community" is a complex multidimensional concept that integrates economic security, environmental responsibility, social cohesion and active public participation. The main part of the study is devoted to the disclosure of the mechanisms of influence of educational processes on the formation of sustainable communities.

Conclusions. The author concludes that in the context of the philosophy of education, a sustainable community is a reflective social system that actively uses educational practices to form a collective vision of the future, critical thinking, and value orientations. Education is considered as an integral mechanism for the formation of social capital and sustainability, capable of contributing to the consolidation of communities, especially in the context of post-war recovery in Ukraine.

Keywords: sustainable community, philosophy of education, sustainable development, social cohesion, education for sustainable development, environmental awareness, social responsibility, social values, educational practices.

Стала громада як проблема філософії освіти

Поліщук Віктор*Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна)***Анотація.**

Актуальність. Стаття присвячена актуальній проблемі філософсько-освітнього осмислення концепту сталих громад. Автор визначає сталу громаду як цілісну соціальну систему, яка гармонійно поєднує екологічні, економічні та соціальні аспекти життєдіяльності. Освіта є одним із чинників формування таких громад, забезпечуючи необхідні цінності, компетенції та практики. Визначається актуальність переосмислення освітніх процесів у контексті глобальних викликів сучасності, таких як екологічні кризи, соціальна нерівність та економічна нестабільність.

Метою дослідження є обґрунтувати взаємозв'язок між освітніми процесами та формуванням сталих громад, а також виявити освітні механізми та філософські засади, що сприяють розвитку соціальної згуртованості, сталих цінностей та практик на рівні громад.

Результати. Встановлено, що «стала громада» є складним багатовимірним поняттям, яке інтегрує економічну безпеку, екологічну відповідальність, соціальну згуртованість і активну громадську участь. Основна частина дослідження присвячена розкриттю механізмів впливу освітніх процесів на формування сталих громад. Особливу увагу автор звертає на роль соціальної згуртованості як фундаментального аспекту сталості громади.

Висновки. Автор робить висновок, що в контексті філософії освіти стала громада є рефлексивною соціальною системою, яка активно використовує освітні практики для формування колективного бачення майбутнього, критичного мислення та ціннісних орієнтацій. Освіта розглядається як інтегральний механізм формування соціального капіталу та сталості, здатний сприяти консолідації громад, особливо в умовах повоєнного відновлення в Україні.

Ключові слова: стала громада, філософія освіти, сталий розвиток, соціальна згуртованість, освіта для сталого розвитку, екологічна свідомість, соціальна відповідальність, соціальні цінності, освітні практики.

Вступ.

Актуальність. У сучасному світі наші суспільства стикаються з безпрецедентними глобальними викликами, які потребують невідкладного та системного реагування. Екологічні кризи, що проявляються у кліматичних змінах, втраті біорізноманіття та виснаження природних ресурсів, соціальна нерівність, економічна нестабільність, створюють контекст в якому переосмислення ролі освіти стає не просто бажаним, а необхідним.

Традиційні освітні моделі, виявляються недостатньо ефективними для підготовки громадян, здатних відповісти на складні виклики ХХІ століття (Сайферс, 2022). Саме тому актуалізується потреба в якісно новому розумінні освіти не лише як механізму передачі знань, але й як інституції формування цінностей, світогляду та практик, спрямованих на забезпечення сталого майбутнього. У цьому контексті важливим є переосмислення освіти як механізму формування соціального капіталу та згуртованості.

Сьогодні освітні системи переживають фундаментальну трансформацію, пов'язану з переходом від індивідуалістичної до колективної парадигми. Якщо протягом останніх десятиліть домінував підхід орієнтований на розвиток індивідуальних компетенцій та конкурентоздатності особистості на ринку праці, то сьогодні все більшого значення набуває формування відповідальності за спільноту. Зазначений парадигмальний зсув відображає усвідомлення того, що глобальні проблеми не вирішуються тільки індивідуальними діями, а потребують колективних зусиль, узгоджених цінностей та спільного бачення майбутнього. Освіта у цьому контексті постає не лише як засіб особистісного зростання, але й як інструмент розвитку соціального капіталу (Шапошникова, 2023), згуртованості та колективної дієздатності громад.

Філософія освіти досліджує сутнісні, світоглядні та ціннісні аспекти освітніх процесів, саме тому й набуває особливого значення як методологічна основа для інтеграції принципів сталості в освітні практики. Філософське осмислення освіти уможливує вихід за межі вузько-інструментального розуміння навчального процесу. Дозволяє розглянути його в дещо ширшому контексті формування цінностей, що сприяють гармонійному співіснуванню людини з природою та іншими членами суспільства.

У центрі філософського осмислення сталого розвитку та освіти ми маємо концепт громади. Саме на рівні громади відбувається безпосередня імплементація принципів сталості, формуються практики відповідального споживання, розвивається соціальний капітал та виникають інноваційні форми колективної дії. Розуміння сутності громади, механізмів її формування та трансформації є необхідною умовою для розробки ефективних

освітніх стратегій, спрямованих на забезпечення сталого розвитку.

Філософський аналіз взаємозв'язку між освітніми процесами та формуванням сталих громад дозволяє вийти за межі технократичного та інструментального підходу до вирішення глобальних проблем та забезпечити більш глибоке розуміння соціокультурних, ціннісних та світоглядних аспектів сталого розвитку. Саме філософсько-освітній підхід дозволяє осмислити освіту як ціннісно-орієнтовану практику, яка формує знання й навички, ціннісні орієнтації та світоглядні установки, що є вирішальними для сталого розвитку громад.

Метою дослідження є обґрунтування взаємозв'язку між освітніми процесами та формуванням сталих громад, виявити освітні механізми та філософські засади, що сприяють формуванню соціальної згуртованості, сталих цінностей і практик на рівні громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретично ідея сталого розвитку детально досліджена в роботах зарубіжних науковців, зокрема в класичних працях В. Бенренса, Д. Медоуза, Й. Рендерса, які заклали основу розуміння сталості як інтегрованої моделі, що поєднує економічні, екологічні та соціальні компоненти. Значний внесок у подальший розвиток концепції було зроблено документами Всесвітньої комісії з навколишнього середовища та розвитку (1987) та резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 2015 року «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», які конкретизували цілі та завдання глобальної сталості (WCED, 1987; UN General Assembly, 2015).

Проблематика громади як соціального феномену детально розглянута в роботах класиків соціологічної науки, таких як Д. Бернард, Р. Уоррен, Г. Рубін, які акцентують увагу на територіальному, функціональному та соціально-антропологічному підходах до розуміння громади (Bernard, 1973; Rubin, 1997; Warren, 1972). Значний вплив на формування концепту громади мала праця Е. Садан, яка розглядає громаду як середовище соціальної інтеграції та подолання відчуження індивіда через взаємодовіру і спільні цілі (Sadan, 1997). Комунітаристський підхід А. Етціоні та Р. Баркера наголошує на спільності цінностей та використанні спільних послуг як фундаменті сучасних громад, тоді як Р. Патнам акцентує увагу на ролі спільних інтересів і соціального капіталу у формуванні сучасних громадських утворень (Семигіна та Лиховид, 2014).

В українському контексті питання територіальних громад та їх сталості досліджувались у роботах О. Тулякова, В. Борзунова, Т. Зінчук, І. Абрамової, І. Котова, О. Крайника, О. та Н. Васильєвих, Т. Панчишин, М. Вдовина, А. Лазаревої, Т. Кулініч, О. Боднарук. Автори аналізують сталий розвиток

громад у рамках управлінських моделей, економічних механізмів, соціальної відповідальності та екологічної стійкості, наголошуючи на необхідності інтегрованих підходів та стратегій, що враховують локальні особливості та глобальні виклики сучасності (Зінчук та ін., 2023; Котов, 2023; Крайник, 2021; Васильєва, 2018; Панчишин та ін., 2023; Лазарева та ін. 2021).

Проблематика ролі освіти у забезпеченні сталого розвитку громад знайшла своє відображення у дослідженнях як українських, так і зарубіжних науковців. Так, Т. Семигіна і Д. Лиховид розглядають освіту як важливий чинник соціальної інтеграції та формування ціннісно-нормативного поля громад (Семигіна та ін., 2014). Важливість соціальної освіти та її впливу на суспільні трансформації підкреслює І. Шапошникова (Шапошникова, 2023). А. Сайферс аналізує міжнародний досвід управління освітніми процесами в умовах глобальних викликів, наголошуючи на необхідності адаптації освітніх практик до викликів сталості (Сайферс, 2022).

Дослідження О. Матвеевої, Т. Панчишина, М. Вдовина, а також та Васильєвих акцентують увагу на необхідності інтеграції екологічної освіти в процеси формування сталих громад, розглядаючи освіту як інструмент формування екологічної відповідальності та соціальної згуртованості (Панчишин та ін., 2023; Матвеева, 2021; Баюрко та ін., 2024). У роботах А. Двігуна, Т. Сергієнко, П. Воробієнко, Н. Баюрко, К. Ніколаєва підкреслюється ключова роль освіти у формуванні компетенцій сталого розвитку на всіх рівнях навчання, від дошкільних закладів до перепідготовки педагогів (Двігун, 2021; Воробієнко, 2023; Сергієнко, 2022; Ніколаєв, 2015; Баюрко та ін., 2024).

Аналіз наукових праць засвідчує багатоманітність підходів до концептуалізації сталої громади та ролі освіти у забезпеченні сталого розвитку. Водночас наявні методологічні розбіжності та недостатня розробленість стратегій, орієнтованих на формування сталих громад, свідчать про необхідність подальшого філософсько-освітнього осмислення цієї проблематики.

Результати дослідження.

Враховуючи існування різних понятійних варіацій, вважаємо за потрібне прояснити тлумачення поняття «громада», яке є неоднозначним у соціальних науках. Перш за все варто згадати фундаментальне розмежування, запропоноване Ф. Тьонісом, який розрізняв «*gemeinschaft*» (громада) як невелике органічне утворення та «*gesellschaft*» (суспільство) як складніше соціальне формування. Далі зауважимо, що у 1970-х роках активізувалась увага до вивчення феномену громади у соціологічній науці.

Досліджуючи розвиток соціологічної думки 1970-х років щодо феномену громади, необхідно відзначити, що представники різних теоретичних напрямів у США сформували типологію громад, виокремлюючи

три основні категорії. Науковці феміністичного (Д. Бернард), соціально-антропологічного (Г. Рубін) та функціонального (Р. Уоррен) напрямів запропонували розрізняти громади за територіальною ознакою, спільністю інтересів та комбінованим принципом локальної соціальної мережі (Bernard, 1973; Rubin, 1997; Warren, 1972). При цьому вчені приділяли особливу увагу саме територіальним громадам як середовищу формування соціальних норм та практик колективної взаємодії.

Значний внесок у розуміння відносин індивіда та громади зробила Е. Садан, дослідниця з Ізраїлю, яка працювала в межах конфліктологічної парадигми. На її думку, лише інтеграція особистості до соціальної структури, де вже сформовані взаємодовіра та спільні цілі, долає відчуженість людини від громади (Sadan, 1997). У її концепції територіальна громада принципово відрізняється від об'єднань, сформованих на основі професійної належності чи ідеологічних переконань.

Нове дихання у понятійний дискурс «громади» внесла комунітаристська течія 1990-х років, що розвинулась на основі ідей утопічного соціалізму XIX століття. Сучасний комунітаризм, яскравим представником якого став А. Етціоні, переосмислив ключові аспекти соціальної взаємодії в локальних об'єднаннях. У цьому контексті важливе визначення запропонував Р. Баркер, який розглядав громади як об'єднання індивідів або сімей на основі спільних цінностей, інтересів, використання спільних послуг та інституцій, або проживання на одній території.

Особливого значення для розуміння сучасних трансформацій громади набуває концепція Р. Патнама, який на початку XXI століття висунув ідею про зміщення основи формування громад від територіально обумовлених норм, які постулював Ф. Тьоніс, до спільності інтересів. За цією логікою, соціальні норми виникають та еволюціонують внаслідок інтенсивної та результативної взаємодії членів таких об'єднань за інтересами (Семигіна та ін., 2014).

У філософському та соціологічному дискурсі поняття «громада» концептуалізується як форма соціальної самоорганізації, що ґрунтується на просторовій близькості, інтересах або культурно-історичних зв'язках між людьми. Український контекст надає поняттю «громада» особливого управлінського значення: це локальна соціальна одиниця з формальними або неформальними повноваженнями щодо розподілу ресурсів та прийняття рішень, які впливають на життя громади.

Слід зауважити, що натомість поняття «спільнота» відображає ширший соціальний конструкт – групу людей, об'єднаних усвідомленням належності, спільними цінностями, практиками та цілями. Якщо «громада» акцентує увагу на локально-територіальному аспекті, то «спільнота» підкреслює

ціннісно-нормативні зв'язки та механізми взаємної підтримки між її членами.

В дослідженнях прослідковуємо два основні підходи до розуміння співвідношення між «громадою» та «спільнотою». Перший підхід, представлений у працях Р. Баркера, Д. Бернарда, Р. Патнема, Г. Рубіна, Р. Уоррена, а також українських дослідників Л. Найдьової та Л. Оцалюк, розглядає ці поняття як дихотомічні: територіальні громади протиставляються спільнотам, сформованим на основі зв'язків чи інтересів. Другий підхід, який розвивають Д. Делтон, М. Еліас та Е. Уондерсмен, пропонує бачити ці концепти як полюси єдиного континууму з множиною проміжних форм. Окрема позиція належить Д. Альтману, який визначає громаду (спільноту) як будь-яке об'єднання людей з достатнім рівнем комунікації, незалежно від характеру об'єднувачого чинника (Семигіна та ін, 2014).

В англomовному академічному середовищі поняття «громада» і «спільнота» здебільшого перекладаються словом «community», хоча у конкретних контекстах використовуються й інші близькі за змістом терміни. Ми можемо зустріти й формулювання «local community», яке підкреслює локальний, територіальний вимір об'єднання людей, що безпосередньо збігається з тим, що в українській традиції називають «громадою», зокрема територіальною громадою. Використання «local community» здебільшого використовується для позначення жителів певного району, міста чи села, які мають спільний простір, історію або інтереси.

Цікавим в даному понятійному дискурсі є те, що в контексті екологічно-орієнтованих об'єднань, поняття «екопоселення» (ecovillage) зазвичай отожднюється з «спільнотою». Це група людей, об'єднаних спільними цінностями, цілями та способами організації життєвого простору. Тут не йдеться тільки про територіальну одиницю з формальними органами самоврядування, що більше притаманно поняттю «громада». Тобто в смисловому наповненні екопоселення це радше спільнота ніж громада.

В академічному та професійному вжитку поняття «sustainable community» позначає спільноту, що усвідомлено прагне жити та функціонувати за принципами сталого розвитку. Мова йде про гармонійне поєднання соціальних, економічних і екологічних чинників, що дозволяє задовольняти потреби нинішніх поколінь, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби.

З огляду на вищезазначені характеристики, може видатись, що концепт «sustainable community» демонструє значно більшу смислову спорідненість з поняттям екопоселення, ніж територіальної громади. Звернемо увагу, що така концептуальна близькість обумовлена кількома ключовими факторами. Обидва поняття ґрунтуються на принципах екологічної

сталості та свідомого ресурсокористування. Вони акцентують увагу на ціннісній консолідації учасників (не тільки на адмін. структурі) і підкреслюють колективну відповідальність за створення гармонійного співжиття і розвитку.

Слід розрізнити формулювання «sustainable development of local communities» (сталий розвиток місцевих громад) та «sustainable community» (стала громада/спільнота). Перша відображає процес поступового впровадження економічних, соціальних і екологічних змін у межах конкретної спільноти, спрямованих на збалансування потреб сучасності та потенції майбутніх поколінь. У такому разі наголос робиться на динамічних перетвореннях, застосуванні відповідних стратегій і механізмів, що дають змогу громадам набувати більшої стійкості у довгостроковій перспективі. Натомість «sustainable community» вказує на досягнутий або наближений до завершеного рівень сталості та організації спільноти, в якій різні сфери життєдіяльності перебувають у гармонійній взаємодії, а наявні управлінські й суспільні підходи відповідальні перед довкіллям, враховують потреби різних соціальних груп та забезпечують економічну життєздатність як на локальному, так і на ширшому рівні.

Поняття сталої громади (sustainable community) у сучасному філософському та соціальному дискурсі постає як цілісний концепт, що інтегрує екологічні, соціальні та економічні аспекти життєдіяльності людських спільнот. Стала громада – це спільнота, яка свідомо вибудовує власну життєдіяльність на принципах збалансування економічних потреб, соціальної справедливості та екологічної відповідальності. Така громада не просто існує у певному просторі, але активно трансформує своє середовище, керуючись принципами збереження ресурсів для майбутніх поколінь.

Відповідно до визначення, запропонованого Інститутом сталих громад (Institute for Sustainable Communities) (sustain.org), стала громада характеризується економічною безпекою, екологічною цілісністю, соціальним благополуччям та розширенням можливостей для участі громадян у прийнятті рішень. Вона вирізняється не лише формальними інституціями самоврядування, але й розвиненим соціальним капіталом, що проявляється у високій довірі між членами громади, взаємодопомозі та готовності до колективних дій заради спільного блага.

Враховуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що стала громада в контексті філософії освіти – це рефлексивна соціальна система, що характеризується внутрішньою здатністю до самовідтворення та трансформації через постійні процеси колективного пізнання, критичного осмислення та діалогу. Така громада існує як освітній простір, де формальні та неформальні

практики навчання створюють спільне ціннісне поле, в якому екологічна відповідальність, соціальна справедливість та економічна життєздатність інтегруються в єдину світоглядну позицію. Стала громада є не лише суб'єктом освітніх процесів, але й їх середовищем та результатом. Освіта тут постає як фундаментальний механізм формування соціального капіталу, колективної ідентичності та спільного бачення майбутнього, що відповідає принципам справедливості та екологічної цілісності.

Історія концептуалізації сталого розвитку бере свій початок із формування глобального усвідомлення екологічних проблем у 1960-70-х роках. Однак формальне визнання відбулось у 1987 році (Комісія Брундтланд опублікувала знаковий звіт «Наше спільне майбутнє» (Our Common Future)) (WCED, 1997). Саме в цьому документі вперше офіційно було сформульовано поняття «сталий розвиток».

Подальший розвиток концепції сталості відбувався через серію міжнародних конференцій і документів, серед яких особливе місце посідає Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро у 1992 році, що запропонувала програму дій «Порядок денний на XXI століття» (Agenda 21). Значний внесок у розвиток концепції сталості зробили також Йоганнесбурзький план виконання рішень у 2002 році та конференція ООН зі сталого розвитку «Ріо+20» у 2012 році.

Найзначнішим кроком у систематизації та глобальній імplementації ідей сталого розвитку стало прийняття у 2015 році Генеральною Асамблеєю ООН резолюції «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». Цей документ визначив 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР), які окреслюють пріоритетні напрями діяльності світової спільноти для досягнення сталого майбутнього (UN, 2015).

Особливий інтерес у контексті нашого дослідження представляє Ціль 11 – «Сталий розвиток міст та громад». Вона спрямована на забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості та екологічної стійкості міст і населених пунктів. Згадана ціль підкреслює роль міст та громад у просуванні ідей сталого розвитку та саме тут ставиться акцент на необхідність інтегрованих підходів до планування та управління населеними пунктами.

Не менш важливою у вищезгаданому контексті є Ціль 4 – «Якісна освіта», яка у пункті 4.7 визначає необхідність забезпечення того, щоб усі учні набували знань і навичок, необхідних для сприяння сталому розвитку (UN, 2015). Цей пункт безпосередньо пов'язаний з концепцією «Освіти для сталого розвитку» (ОСР) (Education for Sustainable Development, ESD), яка розглядається як ключовий механізм формування цінностей, знань та навичок, необхідних для побудови сталого майбутнього.

В концепції ОСР ми прослідковуємо, що

принципи, цінності та практики сталого розвитку поширюються на всі аспекти освіти та навчання для формування екологічно відповідальної, соціально справедливої та економічно життєздатної спільноти.

У контексті формування сталих громад освіта відіграє подвійну роль: з одного боку, вона є механізмом передачі знань та формування компетенцій, необхідних для імplementації принципів сталості у повсякденне життя; з іншого – освітні інституції та практики самі по собі є важливими елементами сталої громади, що створюють простір для діалогу, експериментування та колективного навчання.

Зауважимо, що ЮНЕСКО визначає чотири ключові напрями освіти для сталого розвитку: поліпшення доступу та якості базової освіти; переорієнтація існуючих освітніх програм на принципи сталості; підвищення громадської обізнаності та розуміння концепції сталого розвитку; забезпечення підготовки фахівців у різних секторах.

Освіта відіграє фундаментальну роль у формуванні сталих громад, виступаючи не лише як механізм передачі знань, але й як соціальний інститут, що формує цінності, світогляд та соціальні практики. У контексті сталого розвитку освіта виконує кілька ключових функцій.

По-перше, освіта є інструментом формування людського капіталу, який є основою економічного розвитку громади. Якісна освіта забезпечує підготовку кваліфікованих фахівців, здатних генерувати інновації, створювати нові бізнеси, ефективно управляти ресурсами та адаптуватися до змін. По-друге, освіта є механізмом соціалізації та формування ціннісних орієнтацій. Через освітні практики відбувається трансляція таких важливих для сталого розвитку цінностей, як відповідальність, солідарність, справедливість, повага до різноманіття, екологічна свідомість. По-третє, освіта є простором для критичної рефлексії та діалогу, де члени громади осмислюватимуть глобальні та локальні виклики, аналізуватимуть різні сценарії розвитку, формуватимуть спільне бачення майбутнього. По-четверте, освіта є полем для соціальних експериментів та інновацій, де розроблятимуться та будуть апробуватись нові моделі взаємодії, виробництва, споживання та прийняття рішень, які сприяють сталому розвитку.

Філософія освіти пропонує різні підходи до розуміння освітньої діяльності в контексті сталого розвитку. Прагматичний підхід (Джон Дьюї) наголошує на важливості навчання через практичний досвід та розв'язання реальних проблем громади. Критична педагогіка (Паоло Фрейре, Генрі Жиру) розглядає освіту як інструмент соціальної трансформації та подолання структурних нерівностей. Екопедагогіка (С. Стерлінг, К. Боверс, Ф. Капра, Д. Опп) фокусується на формуванні екологічної грамотності та відповідальності за довкілля.

У контексті повоєнного відновлення України освіта відіграватиме важливу роль у формуванні сталих громад. З одного боку, освітні заклади є важливим елементом соціальної інфраструктури, і їх відновлення є критичним для повернення громад до нормального життя. З іншого боку, освіта може стати простором для осмислення травматичного досвіду війни, формування колективної резильєнтності та розробки нового бачення майбутнього громади на засадах сталого розвитку. Вже сьогодні в Україні розвивається, поки експериментальний, проєкт центрів життєстійкості (Гриньків, 2024). Дані центри – це соціальний простір громади, який можна використовувати для надання послуг із формування життєстійкості (резильєнтності). Центри життєстійкості націлені на підтримку спроможності суспільства та окремих спільнот протистояти зовнішнім викликам, уможливають ефективне впровадження принципів освіти для сталого розвитку (Hrynkiv, 2025, p. 392). Інтеграція центрів життєстійкості в освітню сферу, це системний підхід, оскільки проєктно-орієнтовані методики навчання, виховання екологічної свідомості та розвиток критичного мислення поєднуються з активною комунікацією між усіма учасниками суспільного процесу.

Виходячи з того, що стала громада є соціальною системою, орієнтованою на збалансоване поєднання екологічної відповідальності, економічної життєздатності та соціальної справедливості, освіта постає ключовою інституцією, здатною забезпечити інтеграцію цих аспектів у повсякденні практики членів громади.

У сучасній науковій літературі виділяють три основні типи освіти, які беруть активну участь у формуванні цінностей сталого розвитку: формальну, неформальну та інформальну. Формальна освіта, що здійснюється в межах офіційної системи (школи, коледжі, університети), створює основу для формування світоглядних позицій, що відповідають принципам сталості. Наприклад, в Україні в межах реформи «Нова українська школа» серед ключових компетентностей учнів було виокремлено екологічну грамотність, яка передбачає усвідомлення відповідальності перед довкіллям і готовність до сталого способу життя. На рівні вищої освіти впроваджуються спеціалізовані програми з екологічного менеджменту, соціальної роботи в громаді, урбаністики, які готують фахівців, здатних до впровадження сталих рішень у громадах.

Неформальна освіта доповнює формальну, акцентуючи увагу на практичних навичках та безпосередньому застосуванні знань у конкретних ситуаціях. Вона реалізується через громадські ініціативи, молодіжні організації, екологічні та соціальні проєкти, які сприяють формуванню почуття спільної відповідальності (Bekh, et al., 2019), активної

громадянської позиції та практичних навичок сталого життя. Зокрема, діяльність молодіжних еко клубів, тренінги з енергоефективності чи волонтерські акції з благоустрою місцевого середовища дозволяють не лише передавати знання, але й активно залучати громаду до вирішення нагальних питань сталості.

Інформальна освіта, хоча і менш структурована, має глибокий вплив через повсякденні практики, культурні традиції, родинне виховання та медійний дискурс. Цінності, які формуються в сімейному середовищі та в процесі щоденної взаємодії людей, створюють основу для розвитку сталих громад. Важливу роль тут відіграють медіа, які популяризують позитивні приклади сталого способу життя, що сприяє зміцненню соціальних норм, орієнтованих на сталість.

Особливе місце займає концепція «освіти для сталого розвитку» (Education for Sustainable Development, ESD), яка інтегрує освітні практики з принципами сталості. ESD передбачає не тільки передачу знань, але й розвиток навичок критичного мислення, командної роботи, емпатії та здатності ухвалювати рішення в умовах невизначеності. У світовій практиці одним з ефективних механізмів реалізації ESD є модель «школа як центр громади» (community school), яка передбачає активне залучення навчальних закладів до місцевих соціальних, культурних та екологічних ініціатив. В українських реаліях подібні моделі втілюються через розвиток опорних шкіл та освітніх центрів у територіальних громадах, які стають місцем для діалогу, колективного навчання та формування спільних цінностей сталого розвитку.

Таким чином, освіта є невід'ємною складовою процесу формування сталих громад. Її здатність формувати людський капітал, соціальні цінності та інноваційні практики робить її ключовим елементом соціокультурних трансформацій, необхідних для реалізації принципів сталості на локальному рівні.

Слід відзначити, що соціальна згуртованість (social cohesion) розглядається як одна з ключових характеристик сталих громад, оскільки відображає рівень єдності, взаємної підтримки та довіри серед членів громади. У цьому контексті освіта набуває особливого значення, оскільки саме через освітні практики відбувається формування навичок комунікації, толерантності, солідарності та відповідальності, що є фундаментальними для соціальної єдності.

На сучасному етапі дослідники виокремлюють кілька механізмів, через які освіта впливає на соціальну згуртованість. По-перше, освітні заклади є місцем первинної соціалізації, де індивіди з різних соціальних, культурних та етнічних груп мають можливість взаємодіяти, формуючи тим самим мережі соціальних зв'язків та взаємної довіри. Добре організоване інклюзивне освітнє середовище

дозволяє дітям навчатися взаємоповазі, вирішувати конфлікти шляхом діалогу, розвивати навички спільної діяльності, що згодом переносяться в доросле життя і сприяють соціальній інтеграції громади.

По-друге, освіта впливає на формування спільних цінностей та колективної ідентичності. В процесі освітньої діяльності відбувається засвоєння базових соціальних цінностей, таких як повага до законів, прав людини, соціальна справедливість, екологічна відповідальність, працьовитість, взаємодопомога. Ці цінності консолідують членів громади навколо спільних цілей і сприяють формуванню солідарності та готовності до колективних дій. Наприклад, освітні програми, спрямовані на громадянську освіту, активно використовуються в Україні з метою залучення громадян до процесів ухвалення рішень на місцевому рівні, що значно підсилює соціальну згуртованість через усвідомлення спільних інтересів і відповідальності за майбутнє громади.

По-третє, важливу роль відіграє рівність освітніх можливостей. Дослідження показують, що соціальна згуртованість безпосередньо пов'язана не лише з рівнем освіти, а й із рівнем освітньої рівності. Нерівномірний доступ до якісної освіти може створювати соціальні розриви, підсилюючи напруженість та роз'єднаність громади. Тому одним з важливих завдань освіти в контексті формування соціальної згуртованості є забезпечення рівних умов для навчання усіх членів громади, незалежно від їхнього соціального, економічного чи територіального статусу. Зокрема, місцева влада та освітні інституції повинні забезпечувати рівний доступ до якісної освіти через розвиток інфраструктури, підвозу учнів із віддалених місць, створення інклюзивних умов для дітей із особливими потребами.

Четвертим важливим аспектом є зміст і якість освіти, яка має уникати стереотипів та упереджень, виховуючи цінності толерантності, емпатії і міжкультурного діалогу. Освіта може стати потужним чинником інтеграції, але також і причиною соціальної дезінтеграції, якщо освітні програми або педагоги транслиують упередженість або ксенофобію. В цьому контексті освітні програми мають бути орієнтованими на виховання універсальних гуманістичних цінностей, критичного мислення та емпатійної культури, що дозволяє створювати сприятливий соціальний клімат в громаді.

Не менш важливою є комунікаційна функція освіти, яка полягає у забезпеченні платформи для діалогу та обміну думками серед членів громади. Заклади освіти можуть виступати місцем проведення громадських обговорень, освітніх, культурних та спортивних заходів, що сприяє взаємодії людей різного віку, соціального статусу та інтересів. Такі заходи створюють умови для формування соціальних зв'язків, взаємоповаги та зміцнення міжособистісної довіри, яка є основою соціальної згуртованості.

Таким чином, освіта є ключовим чинником формування соціальної згуртованості у сталих громадах. Інвестування в інклюзивну, якісну та рівнодоступну освіту дозволяє не тільки забезпечувати сталий розвиток громади, а й формувати середовище, у якому цінності солідарності, взаємної довіри та колективної відповідальності стають основою соціальних відносин. В цьому контексті освітні інституції виступають не лише як суб'єкти освітньої діяльності, але й важливі агенти соціальної інтеграції, здатні ефективно реагувати на соціальні виклики, сприяючи формуванню стійких, згуртованих громад.

Висновки.

Філософське осмислення освіти є вагомим методологічним інструментом для розуміння й формування сталих громад, які постають цілісними соціальними системами, здатними до гармонійного поєднання економічних, соціальних та екологічних складових життєдіяльності.

Визначено, що концепт «стала громада» у філософсько-освітньому контексті розкривається через інтеграцію екологічної відповідальності, соціальної справедливості та економічної життєздатності, які формуються та підтримуються освітніми механізмами на локальному рівні. Стала громада є результатом рефлексивного та ціннісно-орієнтованого розвитку, де освіта відіграє інтегральну роль, виступаючи не лише як механізм передачі знань і навичок, але й як середовище для колективного навчання, соціальної згуртованості, критичного осмислення та формування спільного бачення майбутнього.

Встановлено, що різні типи освітніх практик – формальна, неформальна та інформальна освіта – відіграють ключову роль у формуванні сталих цінностей і практик. Зокрема, формальна освіта сприяє закріпленню базових знань про сталий розвиток, неформальна – розвитку практичних навичок та активної громадянської позиції, а інформальна освіта формує повсякденні ціннісні установки громадян, забезпечуючи неперервність та інтегральність освітнього впливу в житті громади.

Обґрунтовано, що освіта є потужним інструментом розвитку компетенцій, необхідних для повсякденного впровадження принципів сталості в життя громади, таких як критичне мислення, колективна дія, екологічна свідомість та соціальна відповідальність. Водночас підкреслено, що соціальна згуртованість є фундаментальною умовою сталості громад і суттєво посилюється освітніми практиками, які формують навички комунікації, солідарності, емпатії, толерантності та взаємодії членів громади. Особливо значущим це постає в контексті українського суспільства, яке стикається з викликами повоєнного відновлення, де освіта виступає важливим засобом консолідації громад та відновлення їх соціальної єдності.

Перспективним напрямом реалізації освітніх стратегій у цьому контексті є інтеграція освіти в життя громади за моделлю «школа як центр громади», що дозволяє активізувати місцеву спільноту та забезпечити постійну взаємодію між освітніми установами й соціальним середовищем. Такий підхід сприяє формуванню комплексних освітніх стратегій, які базуються на принципах міждисциплінарності, соціальної інклюзії та ціннісної орієнтації.

Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на конкретизацію методологічних та практичних аспектів реалізації концепції освіти для сталого розвитку в українському контексті, а також на вивчення успішних міжнародних моделей, які можуть бути адаптовані й ефективно впроваджені в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Баюрко, Н. В., & Казьмірчук, Н. С. (2024). Екологічна освіта – рушійна сила сталого розвитку: Європейський досвід. *Наука і техніка сьогодні*, (3(31)), 783–790.
- Васильєва, О. І., & Васильєва, Н. В. (2018). Концептуальні засади сталого розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*, (8), 74–78.
- Воробієнко, П. П. (2023). Роль освіти в досягненні цілей сталого розвитку ООН. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(1), 1–8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5113>
- Гриньків, А. (2024). Роль життєстійкості в збереженні культурної ідентичності під час та після воєнних конфліктів: упровадження інноваційних соціальних послуг в Україні. *У пошуку нових сенсів полікультурного світу. Повоєнний діалог культур*. С. 372–375. Київ: НАКККіМ.
- Двігун, А. (2021). Проблеми та перспективи розвитку освіти як чинники сталого розвитку громад. *Review of Transport Economics and Management*, (5)(21), 15–20. <https://doi.org/10.15802/rtem2021/242066>
- Зінчук, Т., & Абрамова, І. (2023). Концептуалізація сталості територіальних громад (на прикладі декомпозиційної моделі). *Економічні горизонти*, (4(26)), 57–65. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(26\).2023.291790](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(26).2023.291790)
- Іванчук, С. А. (2018). Концепція сталого розвитку в освітньому просторі закладів дошкільної освіти. *Молодий вчений*, (10.1(62.1)), 39–42.
- Котов, І. В. (2023). Теоретичні основи управління сталим розвитком територіальних громад. *Право та державне управління*, (3), 83–88. <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.12>
- Крайник, О. (2021). Державне регулювання сталого розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*, (24). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-27>
- Лазарєва, А. О., Кулінич, Т. В., & Боднарук, О. В. (2021). Проблематика розробки стратегії діяльності територіальних громад у контексті сталого розвитку. *Економічна думка. Економіка та держава*, (4), 99–104.
- Матвєєва, О. Ю. (2021). Європейська парадигма сталого розвитку територіальних громад: досвід для України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*, (1), 148–157.
- Ніколаєв, К. Д. (2015). Випереджаюча освіта для сталого розвитку як інноваційна форма організації освітнього простору перепідготовки вчителів. *Педагогічні науки*, (126), 116–124.
- Пантюк, М., & Пантюк, І. (2022). Освіта для сталого розвитку як індикатор суспільного поступу. *Молодь і ринок*, (9–10(207–208)).
- Панчишин, Т., & Вдовин, М. (2023). Компоненти сталого розвитку територіальних громад та регіонів в умовах суспільно-політичних викликів. *Економіка та суспільство*, (50). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-23>
- Сайферс, А. (2022). Міжнародний досвід управління сферою освіти в умовах глобальних викликів. *Аспекти публічного управління*, 10(2), 51–60. <https://doi.org/10.15421/152212>
- Семигіна, Т. В., & Лиховид, Д. О. (2014). «Громада» чи «спільнота»? (Інтерпретації феномену громади сучасними науковцями). *Нова парадигма*, (123), 186–196.
- Сергієнко, Т. І. (2022). Освіта як невід’ємна складова для сталого розвитку суспільства. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній заклад середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти*, 1(2), 718–725. <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.16660>
- Шапошникова, І. В. (2023). Соціальна освіта та її значення в розвитку сучасного суспільства. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (9). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-07-02>
- Bekh, Y., et al. (2019). Corporate social responsibility as an ethical composition of business management: Regulation on the state level. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory*, 22, 1–5.
- Bernard, J. (1973). *The sociology of community*. Glenview, IL: Scott.
- Hrynkiv, A. (2025). Digitalization of social services: Status, challenges and prospects. In *Life on the cutting edge: Science. Libraries. Society: Scientific monograph* (pp. 387–408). Riga, Latvia: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-535-8-21>
- Institute for Sustainable Communities. (n.d.). What is a sustainable community? <https://sustain.org/about/what-is-a-sustainable-community/>
- Rubin, H. J. (1997). Being a conscience and a carpenter: Interpretations of the community-based development model. *Journal of Community Practice*, 4(1), 57–90.
- Sadan, E. (1997). *Empowerment and community planning: Theory and practice*. Tel Aviv: Hakibbutz Hameuchad Publishers.
- United Nations General Assembly. (2015, October 21). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development* (A/RES/70/1). <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Warren, R. (1972). *The community in America*. Chicago: Rand McNally.
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future* (Vol. 17, No. 1, pp. 1–91).

REFERENCES

- Bayurko, N. V., & Kazmirchuk, N. S. (2024). Environmental education as a driving force for sustainable development: European experience. *Science and Technology Today*, (3(31)), 783–790.
- Bekh, Y., et al. (2019). Corporate social responsibility as an ethical composition of business management: Regulation on the state level. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory*, 22, 1–5.
- Bernard, J. (1973). *The sociology of community*. Glenview, IL: Scott.
- Dvihun, A. (2021). Problems and prospects of education development as factors of sustainable community development. *Review of Transport Economics and Management*, (5)(21), 15–20. <https://doi.org/10.15802/rtem2021/242066>.
- Hrynkiv, A. (2024). The role of resilience in preserving cultural identity during and after military conflicts: implementation of innovative social services in Ukraine. *In search of new meanings of the multicultural world. Post-war dialog of cultures.*, pp. 372–375. Kyiv: NAKKKiM.
- Hrynkiv, A. (2025). Digitalization of social services: Status, challenges and prospects. In *Life on the cutting edge: Science. Libraries. Society: Scientific monograph* (pp. 387–408). Riga, Latvia: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-535-8-21>
- Institute for Sustainable Communities. (n.d.). What is a sustainable community? <https://sustain.org/about/what-is-a-sustainable-community/>
- Ivanchuk, S. A. (2018). The concept of sustainable development in the educational space of preschool institutions. *Young scientist*, (10.1(62.1)), 39–42.
- Kotov, I. V. (2023). Theoretical foundations of sustainable development management of territorial communities. *Law and Public Administration*, (3), 83–88. <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.12>.
- Krainyk, O. (2021). State regulation of sustainable development of territorial communities. *Economy and Society*, (24). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-27>.
- Lazarieva, A. O., Kulinich, T. V., & Bodnaruk, O. V. (2021). Issues of strategy development of territorial communities in the context of sustainable development. *Economic thought. Economy and State*, (4), 99–104.
- Matvieieva, O. Yu. (2021). European paradigm of sustainable development of territorial communities: experience for Ukraine. *Bulletin of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine. Series: Public Administration*, (1), 148–157.
- Nikolaiev, K. D. (2015). Anticipatory education for sustainable development as an innovative form of organizing the educational space of teacher retraining. *Pedagogical Sciences*, (126), 116–124.
- Panchyshyn, T., & Vdovin, M. (2023). Components of sustainable development of territorial communities and regions in the context of socio-political challenges. *Economy and Society*, (50). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-23>.
- Pantliuk, M., & Pantliuk, I. (2022). Education for sustainable development as an indicator of social progress. *Youth and the Market*, (9–10(207–208)).
- Rubin, H. J. (1997). Being a conscience and a carpenter: Interpretations of the community-based development model. *Journal of Community Practice*, 4(1), 57–90.
- Sadan, E. (1997). *Empowerment and community planning: Theory and practice*. Tel Aviv: Hakibbutz Hameuchad Publishers.
- Cyphers, A. (2022). International Experience in Education Management under Global Challenges. *Public Administration Aspects*, 10(2), 51–60. <https://doi.org/10.15421/152212>
- Semyhina, T. V., & Lykhovyd, D. O. (2014). “Hromada” or “community”? (Interpretations of the community phenomenon by contemporary scholars). *New Paradigm*, (123), 186–196.
- Serhiienko, T. I. (2022). Education as an integral component for sustainable development of society. *Actual problems in the system of education: general education institution of secondary education - pre-university training - higher education institution*, 1(2), 718–725. <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.16660>.
- Shaposhnykova, I. V. (2023). Social education and its importance in the development of modern society. *Problems of modern transformations. Series: Economics and Management*, (9). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-07-02>
- United Nations General Assembly. (2015, October 21). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development* (A/RES/70/1). <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Vasyliieva, O. I., & Vasyliieva, N. V. (2018). Conceptual foundations of sustainable development of territorial communities. *Investments: Practice and Experience*, (8), 74–78.
- Vorobiienko, P. P. (2023). The role of education in achieving the UN Sustainable Development Goals. *Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 5(1), 1–8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5113>.
- Warren, R. (1972). *The community in America*. Chicago: Rand McNally.
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future* (Vol. 17, No. 1, pp. 1–91).
- Zinchuk, T., & Abramova, I. (2023). Conceptualization of sustainability of territorial communities (on the example of a decomposition model). *Economic Horizons*, (4(26)), 57–65. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(26\).2023.291790](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(26).2023.291790).